

УДК 338.48-6:502.1

Миронов Ю. Б.,

yuriy@myronov.com, ORCID ID: 0000-0002-9015-506X,

Researcher ID: E-9613-2019,

к.е.н., доц., доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація. У контексті загострення глобальних екологічних викликів і зростання антропогенного тиску на довкілля природоохоронні території відіграють важливу роль у забезпеченні екологічної рівноваги, збереженні біорізноманіття та наданні екосистемних послуг. Проте їх розвиток ускладнюється недостатнім фінансуванням, конфліктами інтересів між стейкхолдерами та зростаючим туристичним навантаженням. У статті проаналізовано потенціал туризму як інструменту сталого розвитку природоохоронних територій. Особлива увага приділена екологічному туризму, який демонструє стале зростання у світі та має мультиплікативний ефект для місцевих економік, зокрема й української. Розглянуто міжнародну класифікацію природоохоронних територій, економічні вигоди від туризму, проблеми перевантаження територій, а також впровадження концепції екологічної ємності. Акцентовано на важливості інтеграції культурного компоненту, участі місцевих громад, освітньої ролі туризму та потребі у впровадженні екоінновацій. Проаналізовано світові моделі управління туризмом на природоохоронних територіях: від державно-приватного партнерства до громадоцентричних підходів. На основі статистичних даних і міжнародного досвіду висвітлено механізми гармонізації туристичної діяльності з природоохоронними цілями. Окреслено фінансові інструменти сталого розвитку туризму на природоохоронних територіях, зокрема системи платежів за екосистемні послуги, “зелені” облигації, краудфандинг і цифрові технології. Запропоновано рекомендації щодо оптимізації управління туристичними потоками на природоохоронних територіях з метою забезпечення їх екологічної стійкості та соціально-економічної ефективності. Автор доводить, що за умов належного управління туризм здатний перетворитись із фактора загрози на механізм збереження природної та культурної спадщини, забезпечуючи баланс між економічними вигодами, соціальними інтересами та природоохоронними цілями.

Ключові слова: туризм, екологічний туризм, природоохоронні території, сталий розвиток, економічні вигоди, соціальна відповідальність, біорізноманіття.

Myronov Yu. B.,

yuriy@myronov.com, ORCID ID: 0000-0002-9015-506X,

Researcher ID: E-9613-2019,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel&Restaurant Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

SOCIO-ECONOMIC SIGNIFICANCE OF TOURISM IN THE CONTEXT OF NATURAL PROTECTED AREAS DEVELOPMENT

Abstract. In the context of increasing global environmental challenges and growing anthropogenic pressure on the environment natural protected areas play a significant role in ensuring ecological balance, conserving biodiversity and providing ecosystem services. However their development is hampered by insufficient funding, conflicts of interest between stakeholders and growing tourist pressure. The article analyzes the potential of tourism as a tool for sustainable development of natural protected areas. Particular attention is paid to ecotourism, which is showing steady growth globally and has a multiplier effect on local economies, including Ukraine's. The international classification of natural protected areas, the economic benefits of tourism, the problems of overloading territories and the introduction of the ecological capacity concept are considered. The importance of integrating the cultural component, the participation of local communities, the educational role of tourism and the need to introduce eco-innovations are emphasized. The author analyses the world models of tourism management in natural protected areas: from public-private partnerships to community-centered approaches. On the basis of statistical data and international experience the mechanisms of harmonization of tourism activities with environmental goals are highlighted. Financial instruments for sustainable tourism development in natural protected areas are outlined, including payments for ecosystem services (PES), green bonds, crowdfunding and digital technologies. Recommendations for optimizing the tourist flows management in

natural protected areas to ensure their environmental sustainability and socio-economic efficiency are proposed. The author proves that with proper management tourism can transform from a threat factor into a mechanism for preserving natural and cultural heritage, ensuring a balance between economic benefits, social interests and environmental goals.

Keywords: tourism, ecological tourism, protected areas, sustainable development, economic benefits, social responsibility, biodiversity.

JEL Classification: Q26, Q56, L83, O13

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2025-83-14>

Постановка проблеми. За умов сучасних глобальних екологічних викликів і зростаючого антропогенного навантаження на природні екосистеми особливої актуальності набуває проблема збалансованого розвитку природоохоронних територій. Ці території виконують важливу роль у збереженні біорізноманіття, забезпеченні екосистемних послуг та підтриманні екологічної рівноваги. Водночас вони стикаються з численними загрозами, пов'язаними з недостатнім фінансуванням, зростаючим антропогенним тиском та конфліктами інтересів між різними групами стейкхолдерів. У зв'язку з цим виникає потреба у впровадженні ефективних управлінських стратегій, які б поєднували збереження природного середовища із соціально-економічним розвитком, зокрема через впровадження моделей сталого туризму як одного з інструментів підтримання та фінансування природоохоронних територій без шкоди для їх екологічної цінності.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз соціально-економічного значення туризму для розвитку природоохоронних територій, виявлення оптимальних моделей взаємодії туристичної діяльності та природоохоронних цілей, а також розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності управління туристичними потоками на природоохоронних територіях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження охоплюють теоретичну основу, практичні приклади, економічні вигоди й інноваційні підходи до розвитку туризму в межах природоохоронних територій. Їх поєднання дозволяє обґрунтувати тезу про вагоме соціально-економічне значення сталого туризму для таких територій та місцевих громад. Так, Blamey R. K. У дослідженні “Principles of Ecotourism” викладає основоположні принципи екотуризму, включаючи його соціальні, екологічні й економічні виміри. Автор акцентує увагу на ролі туризму як інструменту сталого розвитку, підкреслюючи важливість участі місцевих громад і збереження природної спадщини [1]. Lanier P. Описує позитивний соціально-економічний ефект екотуризму, акцентуючи на розвитку місцевих підприємств, зростанні доходів громад і поліпшенні соціальної інфраструктури [2]. McCool S. F., Spenceley A. Розглядають загрози та можливості, що виникають унаслідок зростання туристичної активності у природоохоронних зонах. Вони наголошують на

важливості інтегрованого управління та стратегічного планування для зменшення негативного впливу [3]. Leung Y.-F. І співавтори надають ґрунтовні рекомендації щодо управління відвідувачами та сталого туризму на природоохоронних територіях [4]. Vigilante A. Вказує на нерозривний зв'язок культури та розвитку туризму. Для теми статті це джерело додає глибини в контексті інтеграції культурної спадщини та природоохоронного (екологічного) туризму, зокрема в частині участі місцевих громад [5]. Аналіз сучасних наукових досліджень підтверджує, що сталий туризм на природоохоронних територіях має значний соціально-економічний потенціал, базується на інтеграції екологічних, економічних та культурних аспектів і вимагає залучення місцевих громад, стратегічного управління та збереження природної й культурної спадщини.

Виклад основного матеріалу дослідження. За умов зростання уваги до сталого розвитку та охорони довкілля особливого значення набуває переосмислення підходів до сучасного туризму як чинника гармонізації взаємодії людини з природним середовищем. Туризм у цьому контексті постає як потенційно потужний інструмент, здатний забезпечити економічну стійкість природоохоронних територій та сприяти їх збереженню. За даними Всесвітньої туристичної організації (UN Tourism), на кінець 2024 року глобальний туристичний сектор відновився до 99% від допандемічного рівня, а екологічний туризм зростає щорічно на 10-15%, що суттєво випереджає темпи зростання “традиційного” туризму [6]. Екологічний туризм на природоохоронних територіях демонструє потенціал стати ефективним механізмом поєднання економічних вигод із природоохоронними цілями.

Концепція екологічного туризму пройшла значну еволюцію від початкового розуміння як простого відвідування природних територій до комплексного феномену, що охоплює відповідальне відвідування природних територій із метою отримання естетичного й пізнавального досвіду, мінімізації негативного впливу на екосистеми та сприяння соціально-економічному розвитку місцевих громад.

Міжнародне товариство екотуризму (The International Ecotourism Society – TIES) визначає екологічний туризм як “відповідальну подорож у природні території, яка сприяє збереженню навколишнього середовища та покращенню добробуту місцевого населення” [7]. Це визначення підкреслює

триєдину сутність екотуризму: екологічну (природоохоронну), соціальну й економічну складові.

Дослідження Blamey R. K. демонструє, що сучасна концепція екотуризму на природоохоронних територіях має інтегрувати принципи сталого розвитку, соціальної відповідальності й економічної ефективності, забезпечуючи баланс інтересів усіх стейкхолдерів [1].

Міжнародний союз охорони природи (МСОП/IUCN) виділяє 6 категорій природоохоронних територій, які відрізняються режимом охорони та дозволеними видами діяльності:

20. Природні заповідники суворого режиму/місцевості природного стану.

II. Національні парки.

III. Пам'ятки природи.

IV. Території збереження виду/місцеперебування.

V. Охоронювані ландшафти/морські акваторії.

VI. Території контрольованого використання природних ресурсів [4].

Кожна з цих категорій має різний потенціал для розвитку туризму. За даними МСОП, на 2023 рік природоохоронні території займають близько 16,8% суходолу та 8,2% морської акваторії планети [8]. Найбільший туристичний потенціал мають національні парки (категорія II) та охоронювані ландшафти (категорія V), оскільки їхній режим охорони передбачає можливості рекреаційного використання.

Згідно з дослідженням Leung Y.-F. Та співавторів туристичне навантаження на природоохоронні території неухильно зростає: кількість відвідувачів у національних парках світу збільшилася на 40% за останнє десятиліття [4]. Цей тренд підкреслює необхідність розроблення ефективних стратегій управління туристичними потоками.

Туризм на природоохоронних територіях генерує різноманітні економічні вигоди, які можна класифікувати за кількома категоріями:

1) прямі доходи природоохоронних територій: вхідна плата, ліцензії, дозволи, плата за спеціальні послуги, концесійні збори;

2) непрямі економічні вигоди для місцевої економіки: витрати туристів на проживання, харчування, транспорт, супутні товари та послуги;

3) індуковані економічні ефекти: створення робочих місць, розвиток інфраструктури, збільшення податкових надходжень.

За даними дослідження Всесвітнього фонду дикої природи (World Wildlife Fund – WWF), проведеного у 2023 році, природоохоронні території щорічно генерують економічну цінність, що перевищує 200 млрд дол. США. З них близько 35% припадає на туристичну діяльність [9]. Туризм на природоохоронних територіях також характеризується значним мультиплікативним ефектом, котрий поширюється на суміжні сектори економіки: кожен долар, витрачений туристами на відвідування природоохоронних територій, генерує додаткові 1,8-2,5 долара в локальній економіці [10].

Однією з ключових проблем управління природоохоронними територіями залишається недостатнє

фінансування. За даними звіту “Protected Planet Report 2024”, глобальний дефіцит фінансування природоохоронних територій оцінюється у 82-118 млрд дол. США щорічно [11]. У цьому контексті туризм розглядається як потенційне джерело сталого фінансування. Дослідження Conservation Finance Alliance демонструє, що туристичні надходження можуть покривати від 15% до 90% операційних витрат природоохоронних територій залежно від їх популярності та системи управління [12].

Модель самофінансування через туризм успішно реалізована в системі національних парків США, де відвідування таких парків у 2023 році досягло рекордного рівня – 325 млн відвідувачів, котрі витратили 26,4 млрд дол. США в локальних громадах, що підтримало 415 тис. робочих місць та сприяло формуванню 32 млрд дол. США доданої вартості, а також 55,6 млрд доларів США економічного продукту [13].

Туризм на природоохоронних територіях також має значний потенціал для соціального розвитку прилеглих громад. Дослідження McCool S. F. Та Spenceley A. виявило, що громади, розташовані поблизу популярних природоохоронних територій, демонструють кращі показники зайнятості, диверсифікації джерел доходу та розвитку інфраструктури порівняно з подібними громадами без туристично привабливих природоохоронних територій [3]. Рівень бідності у громадах навколо природоохоронних територій із розвиненим туризмом також нижчий порівняно з іншими громадами; особливо це помітно у випадках, коли забезпечується активне залучення місцевого населення до туристичного бізнесу. Згідно з дослідженням Всесвітньої туристичної організації (UN Tourism) туризм на природоохоронних територіях має потенціал досягнення всіх 17 Цілей сталого розвитку, визначених ООН [14]. Особливо значним є внесок у подолання бідності, забезпечення гендерної рівності та розвитку сільських територій.

Туризм на природоохоронних територіях часто інтегрує елементи культурного туризму, сприяючи збереженню та популяризації традиційних практик, ремесел і знань місцевих громад, особливо корінних народів. Більшість природоохоронних територій світового значення мають також культурну цінність і пов'язані з традиціями корінних народів [5]. Інтеграція цих знань у туристичні продукти не лише збагачує досвід відвідувачів, але й створює економічні стимули для збереження нематеріальної культурної спадщини. Доходи від туризму, пов'язаного з культурою корінних народів на природоохоронних територіях, постійно зростають, що свідчить про зростаючий інтерес до автентичного культурного досвіду [15].

Природоохоронні території також виконують важливу освітню функцію, підвищуючи екологічну свідомість відвідувачів. Туризм на цих територіях створює унікальні можливості для екологічної освіти та формування відповідального ставлення до природи. Переважна більшість відвідувачів природоохоронних територій відзначають підвищення

своїї екологічної обізнаності після відвідування, а також змінюють свою поведінку на більш екологічно відповідальну [2].

Незважаючи на очевидні соціально-економічні переваги, туризм на природоохоронних територіях може спричиняти певні екологічні проблеми, а саме:

1) негативний фізичний вплив на екосистеми: ерозія ґрунтів, пошкодження рослинності, забруднення води;

2) поведінкові зміни у тварин: зміни харчових звичок, міграційних шляхів, репродуктивної поведінки;

3) забруднення: тверді відходи, стічні води, світлове та шумове забруднення;

4) надмірне використання ресурсів: води, енергії, земельних ресурсів.

Більшість природоохоронних територій світу стикаються з проблемою надмірного туристичного навантаження в певні сезони року. Так, наприклад, національний парк Плитвицькі озера (Хорватія) у 2024 році прийняв майже 1,5 млн відвідувачів (1 492 994), що значно перевищує його екологічну ємність [16]. І саме концепція екологічної ємності (carrying capacity) стає центральною у забезпеченні сталого туризму на природоохоронних територіях.

Екологічна ємність – це максимальний рівень використання території, який не призводить до незворотних змін в екосистемах або зниження якості туристичного досвіду.

Визначення та дотримання меж екологічної ємності дозволяє уникнути перевантаження територій та забезпечити баланс між збереженням природи й туристичною активністю. Сучасні підходи до управління туристичними потоками охоплюють:

1) лімітування кількості відвідувачів: впровадження квот, попереднє бронювання, диференційована цінова політика;

2) просторове зонування: розподіл рекреаційного навантаження, створення буферних зон;

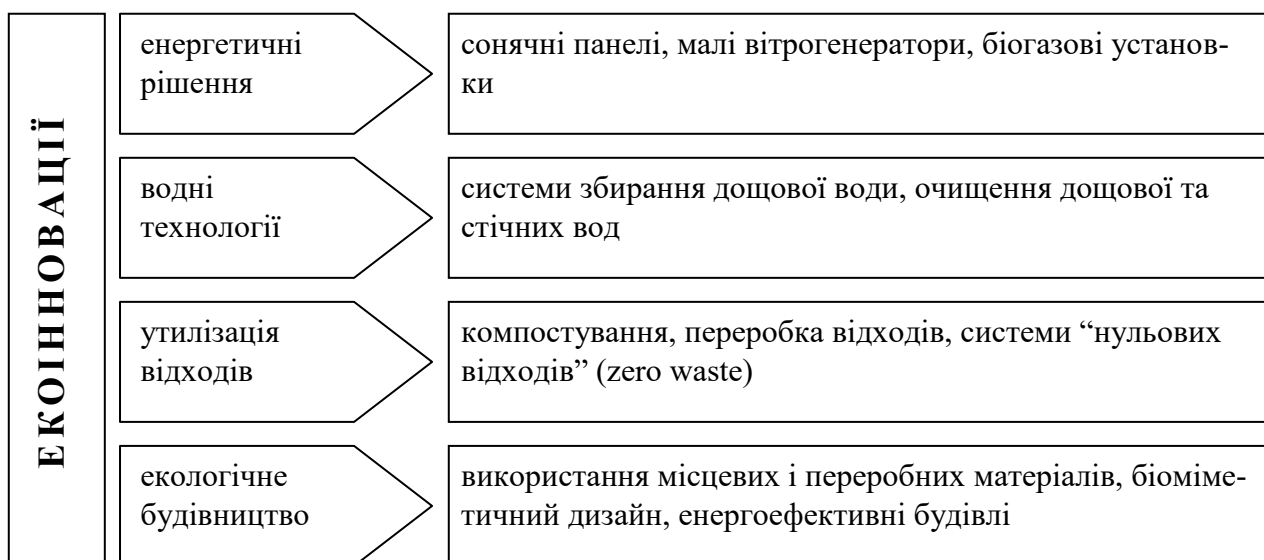
3) часове регулювання: сезонні обмеження, часові слоти відвідування;

4) інфраструктурні рішення: екологічно дружні туристичні стежки, оглядові майданчики, інформаційні центри.

За даними МСОП, станом на 2023 рік понад 430 природоохоронних територій світу впровадили системи лімітування відвідувачів, що на 28% більше порівняно з 2018 роком [8].

Важливим трендом стає впровадження екоінновацій у туристичну інфраструктуру природоохоронних територій. Найпоширеніші екоінновації охоплюють представлене на рис. 1.

Аналіз регіональних підходів до інтеграції туризму та природоохоронної діяльності виявляє значні відмінності, зумовлені екологічними, економічними й соціокультурними чинниками. Наприклад, європейська модель характеризується високою інтеграцією природоохоронних територій у соціально-економічну структуру регіонів, розвиненими механізмами залучення стейкхолдерів і значними державними інвестиціями. Північноамериканська модель базується на принципі “збереження через використання” та характеризується розвинутою інфраструктурою, високою якістю обслуговування відвідувачів й інвестиціями в освітні програми. Африканська модель зосереджена на розвитку високовартісного туризму з низьким впливом на екосистеми та значними економічними вигодами для місцевих громад. Азійсько-Тихоокеанська модель демонструє різноманіття підходів: від масового туризму в Китаї та Таїланді до елітного екотуризму в Австралії та Новій Зеландії.

Рис. 1. Інфраструктурні екоінновації природоохоронних територій

Авторська розробка.

Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виокремити кілька успішних підходів до управління туризмом на природоохоронних територіях:

1. Державно-приватне партнерство (Південна Африка). Модель концесій у національних парках, за якої приватні оператори надають туристичні послуги, сплачуючи роялті парку та дотримуючись суворих екологічних стандартів.

2. Громадоцентричний підхід (Непал). Управління природоохоронними територіями здійснюється за активної участі місцевих громад, котрі отримують значну частку доходів від туризму.

3. Інтегрований підхід (Нова Зеландія). Поєднує охорону природи з захистом культурної спадщини та традицій корінних народів.

Підвищити ефективність використання туризму (в контексті фінансової стійкості природоохоронних територій) також дозволяють інноваційні фінансові механізми та цифрові технології, а саме:

- системи платежів за екосистемні послуги (PES) – механізми, за яких бенефіціари екосистемних послуг (включаючи туристичний сектор) компенсують витрати на їх збереження;

- “зелені” облігації й інвестиційні фонди – спеціалізовані фінансові інструменти для залучення приватного капіталу в розвиток сталого туризму на природоохоронних територіях;

- краудфандингові платформи – інноваційні онлайн-механізми залучення коштів від туристів і прихильників природоохоронних територій;

- цифрові токени та блокчейн-технології – новітні технології, що дозволяють створювати прозорі системи моніторингу та фінансування природоохоронних заходів.

Цифрові технології загалом відкривають нові можливості для управління туристичними потоками, моніторингу екологічного впливу та збагачення туристичного досвіду на природоохоронних територіях. Ці інновації реалізуються через низку інструментів і рішень, які вже демонструють ефективність у практиці природоохоронного (екологічного) туризму:

1. Мобільні додатки та віртуальні гіді. За даними Zion Market Research, розмір світового ринку додатків для сталого туризму оцінюється в 3 трлн дол. США у 2023 році, а до кінця 2032 року прогнозується досягнення “позначки” 11 трлн із середньорічним темпом зростання майже 15,5% у період з 2024 по 2032 рік [17].

2. Системи онлайн-бронювання та управління відвідувачами – дозволяють оптимізувати туристичні потоки та зменшити негативний вплив на екосистеми.

3. Технології віртуальної та доповненої реальності (VR/AR). Зокрема, впровадження VR-турів на об’єктах світової спадщини зменшує фізичне відвідування найбільш вразливих зон, одночасно збільшуючи загальні доходи [18].

4. Інтернет речей (Internet of Things – IoT) і системи екологічного моніторингу – дозволяють у режимі реального часу відслідковувати екологічні параметри та рівень антропогенного навантаження.

Сучасні підходи до управління природоохоронними територіями передбачають їх кращу інтеграцію в стратегії сталого розвитку регіонів. Природоохоронні території можуть стати ефективними драйверами регіонального розвитку, особливо у віддалених та економічно депресивних регіонах. Ключовими елементами успішної інтеграції природоохоронних територій у регіональний розвиток є: крос-секторальні партнерства, що полягають у співпраці між природоохоронними, туристичними, аграрними та іншими секторами економіки; екосистемний підхід до планування з врахуванням потоків екосистемних послуг при територіальному плануванні, а також створення регіональних брендів із використання елементів природоохоронних територій.

На основі аналізу міжнародного досвіду можна сформулювати низку рекомендацій щодо вдосконалення інституційних механізмів управління туризмом на природоохоронних територіях:

- Розроблення інтегрованих стратегій управління туризмом, що враховують екологічні, економічні та соціальні аспекти. Природоохоронні території з такими стратегіями демонструють вищу ефективність управління за комплексними показниками.

- Впровадження адаптивних систем управління, що базуються на безперервному моніторингу й оцінюванні впливу туризму. Адаптивне управління дозволяє зменшити негативні впливи туризму при збереженні або навіть збільшенні економічних вигод.

- Створення багаторівневих механізмів координації між національними, регіональними та локальними органами влади, приватним сектором і бізнесом. Наприклад, досвід Альпійської конвенції демонструє ефективність такого підходу для транскордонних природоохоронних територій [19].

- Розроблення спеціальних режимів економічного стимулювання для сталого туризму на природоохоронних територіях, включаючи податкові пільги, субсидії для екотехнологій, преференційні кредити. За даними World Economic Forum, такі стимули збільшують приплив приватних інвестицій у туристичний бізнес на 28-35% [20].

Оптимізація управління туристичними потоками й інфраструктурою є ключовим елементом забезпечення балансу між економічними вигодами та збереженням природних екосистем. Для досягнення цього балансу використовуються різноманітні стратегічні підходи, що довели свою ефективність у міжнародній практиці:

- впровадження диференційованої цінової політики залежно від сезону, популярності маршрутів, розміру груп тощо;

- розвиток “зеленої” інфраструктури, яка мінімізує екологічний відбиток туризму;

- диверсифікація туристичних продуктів для зменшення навантаження на популярні локації та подовження туристичного сезону;

- обмеження кількості відвідувачів на основі науково обґрунтованих розрахунків екологічної ємності.

Активне залучення місцевих громад і реалізація освітніх ініціатив також є важливими факторами забезпечення сталості туризму на природоохоронних територіях. Такі підходи можуть реалізовуватися через низку практичних заходів, що сприяють не лише охороні природи, а й соціально-економічному благополуччю місцевого населення:

- розвиток моделей спільного управління (co-management) природоохоронними територіями за участі місцевих громад;
- створення місцевих туристичних підприємств, зокрема кооперативів, що забезпечують широку участь місцевого населення в економічних вигодах від туризму;
- розвиток програм сертифікації та навчання для місцевих гідів і надавачів послуг;
- використання культурної спадщини та традицій у формуванні туристичних продуктів й екологічно-освітніх програм.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Туризм на природоохоронних територіях є складним і багатовимірним феноменом, що має значний потенціал для забезпечення соціально-економічного розвитку при одночасному збереженні природних екосистем. Аналіз статистичних даних і міжнародного досвіду свідчить, що при належному управлінні туристичні потоки можуть стати важливим інструментом фінансової стійкості природоохоронних територій та економічного розвитку прилеглих регіонів. Ключовими факторами успіху є розроблення інтегрованих стратегій управління туризмом, впровадження науково обґрунтованих обмежень антропогенного навантаження, активне залучення місцевих громад, розвиток екоінновацій і використання цифрових технологій для моніторингу й оптимізації туристичних потоків. Особливого значення за сучасних умов набуває трансформація туристичного попиту в напрямку більш відповідальних та усвідомлених форм туризму, що створює унікальне “вікно можливостей” для природоохоронних територій у контексті розвитку високоякісних туристичних пропозицій із вищою доданою вартістю та менш негативним екологічним впливом. При цьому важливо враховувати регіональні особливості та розробляти адаптовані моделі управління туризмом, що відповідають конкретним екологічним, соціальним та економічним умовам. Перспективним напрямком є більш глибока інтеграція природоохоронних територій у регіональні стратегії сталого розвитку та формування інтегрованих ланцюжків доданої вартості, що поєднують збереження біорізноманіття з економічним розвитком.

ЛІТЕРАТУРА

1. Blamey R. K. Principles of Ecotourism. In: *The Encyclopedia of Ecotourism*. Wallingford : CABI Publishing, 2021. URL: <https://www.cabidigitallibrary.org/doi/pdf/10.5555/20013051143>.
2. Lanier P. The Positive Impacts of Ecotourism in Protected Areas. In: *Sustainable Tourism VI*. WIT Press, 2014. P. 199-209. URL: <https://www.witpress.com/Secure/elibrary/papers/ST14/ST14016FU1.pdf>.

3. McCool S. F., Spenceley A. Tourism and Protected Areas: a Growing Nexus of Challenge and Opportunity. *Koedoe*. 2014. Vol. 56 (2). DOI: <https://doi.org/10.4102/koedoe.v56i2.1221>.

4. Leung Y.-F., Spenceley A., Hvenegaard G., Buckley R. Tourism and Visitor Management in Protected Areas: Guidelines for Sustainability. Gland : IUCN, 2018. DOI: <https://doi.org/10.2305/IUCN.CH.2018.PAG.27.en>.

5. Vigilante A. Culture and Development: Two Sides of the Coin. *The UNESCO courier*. September 2010. P. 29-30. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000189543>.

6. International Tourism Recovers Pre-Pandemic Levels in 2024. *UN Tourism*. 2025. URL: <https://www.unwto.org/news/international-tourism-recovers-pre-pandemic-levels-in-2024>.

7. What is Ecotourism? *The International Ecotourism Society*. URL: <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/>.

8. Protected Areas and Land Use. *IUCN*. URL: <https://iucn.org/our-work/protected-areas-and-land-use>.

9. World Wildlife Fund. URL: <https://www.worldwildlife.org/>.

10. Fariás-Torbidoni E. I., Barić D. The Economic Impact of Tourism on Protected Natural Areas: Examining the Influence of Physical Activity Intensity on Visitors' Spending Levels. *Journal on Protected Mountain Areas Research and Management*. 2020. Vol. 12. Nr. 2. P. 22-32. DOI: <https://doi.org/10.1553/eco.mont-12-2s22>.

11. Protected Planet Report 2024. *UN Environment Programme (UNEP)*. 2025. URL: <https://digitalreport.protectedplanet.net/>.

12. Conservation Finance Alliance. URL: <https://www.conservationfinancealliance.org/>.

13. Flyr M., Koontz L. 2023 National Park Visitor Spending Effects: Economic Contributions to Local Communities, States, and the Nation. Science Report. Fort Collins. 2024. DOI: <https://doi.org/10.36967/2305351>.

14. Tourism in the 2030 Agenda. *UN Tourism*. URL: <https://www.unwto.org/tourism-in-2030-agenda>.

15. Supporting Global Indigenous Tourism. *World Travel & Tourism Council*. 2024. URL: <https://www.tourismticker.com/wp-content/uploads/2024/10/Supporting-Global-Indigenous-Tourism-report.pdf>.

16. Analysis of Year-Round Tourism in 2024. *JU NP Plitvička jezera*. 2025. URL: <https://np-plitvicka-jezera.hr/en/analysis-of-year-round-tourism-in-2024/>.

17. Sustainable Tourism Apps Market Size, Share, Analysis, Trends, Growth, Forecasts, 2032. *Zion Market Research*. URL: <https://www.zionmarketresearch.com/report/sustainable-tourism-apps-market>.

18. Pokhrel L., Chaulagain S., Baniya R. Factors Determining the Usage of Virtual Reality at UNESCO World Heritage Sites Among Generations Y and Z. *Journal of Heritage Tourism*. 2025. Vol. 1-16. DOI: <https://doi.org/10.1080/1743873X.2024.2441371>.

19. The Alpine Convention. Protocols and Declarations. URL: <https://www.alpconv.org/en/home/convention/protocols-declarations/>.

20. Travel & Tourism Development Index 2024. *World Economic Forum*. 2025. URL: <https://www.weforum.org/publications/travel-tourism-development-index-2024/>.

REFERENCES

1. Blamey, R. K. (2021), Principles of Eco-tourism, in: *The Encyclopedia of Ecotourism*, CABI Publishing, Wallingford, available at: <https://www.cabidigitallibrary.org/doi/pdf/10.5555/20013051143>.
2. Lanier P. (2014), The Positive Impacts of Ecotourism in Protected Areas, in: *Sustainable Tourism VI*, WIT Press, p. 199-209, available at: <https://www.witpress.com/Secure/elibrary/papers/ST14/ST14016FU1.pdf>.
3. McCool, S. F. And Spenceley A. (2014), Tourism and Protected Areas: a Growing Nexus of Challenge and Opportunity, *Koedoe*, vol. 56 (2). DOI: <https://doi.org/10.4102/koedoe.v56i2.1221>.
4. Leung, Y.-F., Spenceley A., Hvenegaard G. And Buckley R. (2018), Tourism and Visitor Management in Protected Areas: Guidelines for Sustainability, IUCN, Gland. DOI: <https://doi.org/10.2305/IUCN.CH.2018.PAG.27.en>.
5. Vigilante A. (2010), Culture and Development: Two Sides of the Coin, *The UNESCO courier*, September, p. 29-30, available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000189543>.
6. International Tourism Recovers Pre-Pandemic Levels in 2024 (2025), *UN Tourism*, available at: <https://www.unwto.org/news/international-tourism-recovers-pre-pandemic-levels-in-2024>.
7. What is Ecotourism? *The International Ecotourism Society*, available at: <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/>.
8. Protected Areas and Land Use, IUCN, available at: <https://iucn.org/our-work/protected-areas-and-land-use>.
9. World Wildlife Fund, available at: <https://www.worldwildlife.org/>.
10. Fariás-Torbidoni, E. I. And Barić D. (2020), The Economic Impact of Tourism on Protected Natural Areas: Examining the Influence of Physical Activity Intensity on Visitors' Spending Levels, *Journal on Protected Mountain Areas Research and*

Management, vol. 12, Nr. 2, p. 22-32. DOI: <https://doi.org/10.1553/eco.mont-12-2s22>.

11. Protected Planet Report 2024 (2025), *UN Environment Programme (UNEP)*, available at: <https://digitalreport.protectedplanet.net/>.
12. Conservation Finance Alliance, available at: <https://www.conservationfinancealliance.org/>.
13. Flyr M. And Koontz L. (2024), 2023 National Park Visitor Spending Effects: Economic Contributions to Local Communities, States, and the Nation, Science Report, Fort Collins. DOI: <https://doi.org/10.36967/2305351>.
14. Tourism in the 2030 Agenda, *UN Tourism*, available at: <https://www.unwto.org/tourism-in-2030-agenda>.
15. Supporting Global Indigenous Tourism (2024), *World Travel & Tourism Council*, available at: <https://www.tourismticker.com/wp-content/uploads/2024/10/Supporting-Global-Indigenous-Tourism-report.pdf>.
16. Analysis of Year-Round Tourism in 2024 (2025), *JU NP Plitvička jezera*, available at: <https://np-plitvicka-jezera.hr/en/analysis-of-year-round-tourism-in-2024/>.
17. Sustainable Tourism Apps Market Size, Share, Analysis, Trends, Growth, Forecasts, 2032, *Zion Market Research*, available at: <https://www.zionmarketresearch.com/report/sustainable-tourism-apps-market>.
18. Pokhrel L., Chaulagain S. And Baniya R. (2025), Factors Determining the Usage of Virtual Reality at UNESCO World Heritage Sites Among Generations Y and Z, *Journal of Heritage Tourism*, vol. 1-16. DOI: <https://doi.org/10.1080/1743873X.2024.2441371>.
19. The Alpine Convention. Protocols and Declarations, available at: <https://www.alpconv.org/en/home/convention/protocols-declarations/>.
20. Travel & Tourism Development Index 2024 (2025), *World Economic Forum*, available at: <https://www.weforum.org/publications/travel-tourism-development-index-2024/>.

Стаття надійшла до редакції 23 липня 2025 року